

« Պայծառող լուսին

« Ուղղեանկ գիշերին... »

« Ո՛հ, թէ ելցես դու ի ծովէ յերեկոյն,  
« Լեռնակուտակ թէ յանտառաց առջնա-  
գոյն,

« Ի ծաւալել հանուրց ըզգէս ոսկեհեր,  
« Մի՛ գիժ լուսանցս ի ճաճանչից ըոց  
զրկեր,

« Անըման լուսին

« Հոգի՛ գիշերին... »

Գիշերուան հոգին, որուն լոյսէն փայ-  
փայտիլ կը տենջան քերթողին յոգնած  
աչքերը, իրիկունը, երբ որորներու թե-  
թեանցիկ խումբը կ'անհետի ալիքներէ  
ծեծուած ժայռերուն վրայ, կը բարձրանայ  
լուսինը իր ոսկիէ ծամբը փռելով ծովուն  
հանդարտ ջուրին մէջ, թագունհի մըն է  
կարծես ան՝ որ կու գայ խաղալ ջուրերու  
ծփանքին հետ՝ տերեւներու ստուերին մէ-  
ջէն արծաթէ սափորներ պարպելով: Անոր  
լոյսին մէջ կեդիկը իր շուքին հետ կը  
խաղայ ականակիտ անդիւրի մը քովիկը,  
ու խոտերու թաւշանման գորգին վրայ  
զուարթ օրիորդներու պարը գիշերուան  
հոգին կը լեցնէ կախարդանքով:

Խնդրանք մը աղաչանքի մը պէս կը  
բղիխի քերթողին վշտահար սրտէն: Գիշե-  
րային լուսթիւնը կ'ամփոփէ անոր հոգին,  
երազները, հի՛ն, անցած զնացած օրերու,  
կը վերածնին, յոյսերը, մոխրի մէջ թա-  
ղուած կայծեր, պահ մը կը ցլան, բայց  
մահը ամենազօրաւորն է տիեզերական ու-  
ժերուն, մահը անոր առջև կը բանայ  
ճամբան՝ ուրկէ գացողները չեն վերա-  
դառնար:

« Այլ մի՛ և զվայրն ինձ անմոռաց մո-  
ռանաս,

« Որոյ բնակչաց չհարու արեն այլ ըս-  
պաս... »

« Ե՛րթ ի տապանս՝ ուր սիրավար բերի  
սիրտ,

« Դողալ բախի վերայ սրտից անխելիտս,  
Եւ անդը երթ լուսին,

« Փարոս դամբանին... »

Գինս՝ հոն՝ ուր շիրիմներ կան լըուած  
կամ անծանօթ, լոյս տո՛ւր անոնց, փա-  
րոս, գիշերուան հոգի՛, աննման լուսին...

Փերթողը մեռած է, հսկայ քերթողը  
Հայոց Հայրենիքին՝ որուն սիրտն եղաւ  
ան, վերագեղ ու թրթռուն սիրտը: Դա-  
րեր կ'անցնին. սերունդները կը յաջոր-  
դեն իրարու, ժողովուրդները կ'անհե-  
տանան, բայց կ'ապրին ոսկետառ խօս-  
քերը՝ որոնց ոյժը Տիեզերքին կը պատ-  
կանի և համայն մարդկութեան, Հայր  
Ղևոնդ Ալիշան Ոգի մըն է ու ոգին հան-  
ճարն է միայն:

Կը խորհիմ թէ մեր խօսքերը պատ-  
ճառ եղան լոկ նուագեցնելու այն քեր-  
թուածին ոյժը, կը խնդրեմ ընթերցողէն  
անգամ մըն ալ կարդալ: Խորհրդածու-  
թիւնները շատ անգամ ձանձրանալի են,  
փնտոնեք միայն մեր մէջ, մեր սրտին մէջ  
մանաւանդ գեղեցեկին ու ներդաշնակու-  
թեան զգացումը, ինչ որ ուրիշները կ'ը-  
սեն, ինչ որ մենք ըսինք, երկրորդական  
են: Անհրաժեշտը ունենալն է ինքնատպու-  
թիւն դատելու և գնահատելու մէջ:

« Ընթերցողներ Հայր Ղևոնդ Ալիշանէ »

(Անտիպ) - Ա. զուլի -

ԱՐՄԷՆ-ԵՐԿԱԹ

## PRO PATRIA

Հայրենիքի փառքին համար ոսկեղէն

Բոլոր անոնք՝ որ մեռան,

Հըպարտ կեանքեր, Ազատութեան օրօրան,  
Ձայն պիտի տան անհետացած դարերէն  
իրենց անկեղծ պարզութեան մէջ տակաւին,  
Չըւարթ, ինչպէս ճառագայթներն արևին:

Անոնց վրասմ, մեղմ անուններն անմոռաց

Պիտի հնչեն ամեն տեղ

Գարուններու դաշնակութեամբ սիրագեղ,  
Ու լեցնելով սիրտերը մեր զիւրազգած՝  
Վերածնող երազներովն Անցեալին՝  
Որոնց համար Արշալոյսներ՝ կը բացուին...

Մեր հայրենի տընակներուն մէջ խաղաղ,  
 Խորհրդաւոր ու լռով  
 Անոնց դողող, մեծ ըստուերները չընաղ  
 Դարերուն հետ պիտի մընան հանդարտիկ,  
 Կերշնչելով մեր ապագայ մայրերուն  
 Հայրենիքին սէրը պայծառ և անհուն...

Անոնց համար ժամանակն չի մեռնիր,  
 Յիշատակ մ'է մահը լուկ,  
 Եւ երբոր գան օրեր զարթ և անհոգ,  
 Հայրենիքը պիտի ժպտի լուսալիր  
 Անոնց հըպարտ ըստուերին մէջ Թափանցիկ  
 Ակեօթիծաղ արշալոյսին գեղեցիկ:

Պիտի կանչեն մեզի կորած դարերէն  
 Խըրախոյսի փողերով,  
 Պիտի սիրենք անոնց ճամբէն քալելով՝  
 Ինչ որ փառքդ է միշտ յուսաւառ, ոսկեղէն  
 Անոնց համար՝ որ ծոցիդ մէջ ընացան,  
 Ո՛վ Հայրենիք, Ազատութեան օրօրան...

«Հայրենիքիս ղափնիկեր»

## ԳՐՈՒԱԾ ԾՆՆԴԵԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

1913, 31 Յուլիս, Կէս գրչերին

Ո՛վ կորսւած մանկութիւն,  
 Ծաղկազրւարճ հին պատկեր,  
 Իր բոյնին յետ, երբ առտուն  
 Զլարթ թըռչուն մը կ'երգէր:

Անոր անոյշ նըւագին  
 Զըրերն արծաթ, շողշողուն  
 Կու տային ձայն մեղմագին  
 Ստուերին մէջ ծառերուն:

Արշալոյսի ժպիտով  
 Կը դողար ցօղը վարդին,  
 Ո՛վ հին պատրանք հոգեթով,  
 Կու լամ ըզգեզ վերքստին:

Քու ցոլացումը սիրուն  
 Կը վերածնի լուսեղէն,  
 Երբ ոյժ կու տամ լարերուն  
 Որ կամացուկ արտասուեն:

Այնքան վարդեր ունէի,  
 Կախարդական երազներ,

Հիմա պուրակն ամայի,  
 Ու լռած են թըռչուններ:

Որոյ պըսակը ճակտիս՝  
 Անհոգ գերդ դի կեանքին մէջ,  
 Դեռ Անցեալէն կը ժըպտիս,  
 Ո՛վ Արշալոյս ոսկիէջ:

Մըմունջ ժիր, եղանակ,  
 Ճառագայթում երագի,  
 Հիմա քեզմէ տըխունակ  
 Ծեշտ մ'իմ հոգոյն կը խօսի:

Ու ցաւագին՝ լըսելով  
 Սիրոյ նըւագը խորին՝  
 Մարգարտավառ շիթերով  
 Աչքերս յանկարծ կը լեցուին:

Երկինքդ անհուն կը պըճնէր  
 Հոյն աստղերուն անհամար,  
 Կը փախչէին հովիկներ  
 Անուշաբոյր քեզ համար:

Մարմարեղէն հին մեհեան,  
 Ո՛վ, լայն աշխարհ պատրանքի,  
 Անհետացար, տե՛ս, կու լամ  
 Տըղու նըման մեղմակի,

Որուն ձեռքէն իյնալով  
 Սափոր մ'անգին բիւրեղեայ  
 Լեցուն ոսկի ցոլքերով  
 Կը փըշըրի քարին վրայ,

Եւ ան տըխուր՝ կը դիտէ  
 Օծուած լոյսէն արեւին  
 Մեղմահոծ ջուրն արծաթէ՝  
 Հեկեկալով տակաւին...

«Երագներ ու ճառագայթներ»  
 Անիպ

## ԻՐԻԿՈՒԱՆ ԱՍՏՂԸ

Իրիկուան աստղ, դեռ չէ թողած  
 Այս վարդէ, համբոյրիդ հետ  
 Խոտերուն մէջ ցօղ նամէտ  
 Կը պըսպըղայ լոյսեր օծուած,  
 Իբրև ծաղկած

Ժըպիտը վառ անոյշ յոյսին  
 Իմ երագին:

Հորիզոնէն դեռ կը լըսուի  
Ձեփիւտին մէջն անուշահոտ  
Իրբն սիրոյ լար մ'անծանօթ,  
Դողդոջուն ձայն մը կիթառի՝  
Որ կը մարի  
Այնքան մեղմիկ, իրբն համբոյր  
Քաղցրբարոյր:

Ու ցորենի դաշտին վըրայ՝  
Ուր ժապաւէն մը ծիրանի,  
Վըճիտ առու մը կ'երկարի,  
Հովիկն է՝ որ դեռ կը խաղայ,  
Կը սըլանայ  
Թիւերուն մէջ այս նըւագին  
, Գաւառ հոգին:

Որովհետեւ աստղ իրիկուն, իրիկուն,  
Սիրտըս կուլայ, կուլայ մեղմիկ,  
Անոր յոյսերը զողորբիկ  
Շուտով կորան, շուտով կորան,  
Լիճին վըրան  
Իրբն արծաթ նինուֆարներ  
Ու կարապներ...

Դեռ չի թողած ամպը վարդէ,  
Ոնուշիկ աստղ, դեռ չի ծագած,  
Կեանքով լեցո՛ւր սիրտըս ցաւած,  
Տես որ ան դեռ խորունկ վէրք է  
Ու նըւագէ,  
Մեղամաղձոտ քննար աշնան,  
Ու գերեզման...

Շուտով այսքան թո՛ղ չի մեռնի,  
Թըռչնիկ մըն է ծարաւ լոյսին,  
Ու ոսկեղէն հին Երազին,  
Ո՛հ, դարձին հետ նոր գարունի  
Թո՛ղ ան թըռի՝  
Լոյսին մէջէն առաւօտեան  
Երգի՛ նըման...

Երբոր թողուս ամպը վարդէ,  
Ու մերկանաւ անո՛յշ նորէն,  
Հիւանդ սըրտիս վէրքը դիտէ,  
Եւ համբուրէ՛ շատ մեղմօրէն,  
Անոր շողէն  
Ճերմակ արծաթ գեղանի  
Թող ան լեցուի՛...  
«Երբնի լոյսեր»  
Անտիպ

## Ն Ա Խ Ե Ր Գ Ա Ն Զ

Ո՛վ Հայրենիք պանծալի, դըրախտավայր ու լուսագեղ,  
Մեծ ծիր, փառապըսակ, Ազատութեան Աըշալոյսէն  
Մագերուդ մէջ ցիրուցան կը սահէր զող մը հըրափայլ,  
Եւ Բաղթանակը՝ ժրպտադէմ Աստուածունհին վաղորդայնի,  
Կ'հանգչեցընէր ոտքերն իր մերկ հոն՝ ուր քայլերդ էին կոխած,  
Եւ ուր վարդեր, շուշաններ իրենց բաժակն առաւօտեան  
Կը լեցնէին ցողէն մաքուր, ականակիտ, արծաթափայլ:  
Ո՛ տայր ինծի, Հայրենի՛ք, ոգեկոչել ըզքե՛զ միայն  
Ամէն բանէ, մահէն իսկ վե՛ր, երազե՛լ քեզ Աստղերուն մէջ...  
Ձիա՛րդ չըքնաղ և անուշիկ՝ դուն կ'անցնէիր, երբոր գարնան  
Շունչը թեթե՛ւ ուսերէդ կը ձգէր վարսըդ նըրբաթիւ:  
Ջըւա՛րթ, կ'երթայիր դաշտերուն մէջ հայրենական  
Ոսկեծըփուն ովկէանին խառնել մըրմունջըդ, և անցնի՛լ  
Ճակտիդ պըսակ մ' հասկերու, ո՛ր Դեմետրէ խաբտիշահեր...

Աւագ, օր մը փառքէն յոգնած էիր և արքեցեալ...  
 Հոռմէական բանակին դէմ քու վահաններդ բաղխեցան  
 Դիւցազնական կրօններու խառնուրդին մէջ բոսորագեղ՝  
 Ուր մահուան ժրպիտէն հըրավառ լոյսը զողողուն  
 Կը բացուէր ոսկեշառափ մեռնողներու ճակտին վըրայ...  
 Եւ դուն, պատուանդանէդ՝ գիտախըր՛ւ, արքայական  
 Կ'ողջունէիր բանակներու՝ որոնց թիւէն կը խաւարէր  
 Արևն իսկ, պատերազմէն յաղթական դարձը մեծոգի:  
 Եւ այն ատեն ոտքիդ առջև մեր առաջին դիւցազներուն  
 Արիւնաներկ դափնիներէն փառքի մահեան մը կը ծընէր...  
 Խաղաղութիւն անոնց համար՝ որոնք ինկան մեծ Երազին  
 Շըքեղ տեսիլը բոցավառ իրենց մարող աչքերուն մէջ...

Ինչ եղար, ո՞ր աստղերուն փոխուեցաւ ծիրն աստուածագիծ.  
 Ո՛ր վըհուկէն ըսուեցաւ՝ թէ պարիսպներդ ինչալով  
 Իրենց անեղ շառաչին մէջ պիտի խեղդեն շունչը փառքին...  
 Ու դափնիներդ լուսեղէն պիտի խամրին հետըզհետէ  
 Մահուան խորշակէն, ու ցիրուցան հովերուն մէջ...  
 Եւ դուն, սըգաւոր, շրդթայակապ ու ցաւագին՝  
 Պիտ՝ ունենաս ողբալու գերեզմաններ հասարակաց՝  
 Որոնց մէջէն դեռ կը բուրէ խոնաւ արիւնը ջարդերու...  
 Կը նըստիս ճամբաներու փոշիին մէջ, ու կ'երագեաս...  
 Երիվաններ մըրըրկաշունչ, քառատըրոփ, հըսկայածե  
 Ահա՛ կը սըլանան իրենց լանջերը փըրփըրոտ:  
 Շունչը հոն կ'ուռի՛, կ'ուռի՛, որպէս յորձանքը մըրըրկին:  
 Ստուերներ դիւցազներու կ'անցնին տըխուր ու լըռելեայն,  
 Լոյս մը չի կայ... կը փընտրեն հանգչելու վայր մը խաղաղիկ,  
 Բայց ամէն տեղ արիւն կայ, գանկի մը թասը փըշըրւած...  
 Կը խարխափեն... — Կ'արտասուեն... բու մը կ'անցնի գիշերին մէջ  
 Հեկեկանքիդ խառնելով մեռելական շեշտն իր ողբին: —  
 — Կ'արտասուեն, ո՛վ Հայրենիք, մայր սըգաւոր ու ցաւատանջ,  
 Ջըքնա՛ղ տեսիլ, Գեղեցկութիւն անհետացեալ, դուն աւասի՛կ  
 Կը վերածնիս իր հոգւոյն մէջ, հին Առաւօտ Նաւասարդի:  
 Ու դեռ կ'անցնի՝ զըւարթագին խումըր ջըրբեր աշջիկներու՝  
 Որոնց այտերն Արշալոյսէն առած են դող մը վարդավառ:  
 — Ելի՛ր, կը բերեմ քեզի քնար մը ծանրագին՝  
 Որուն շունչէն հըզօրագոյն քու սէրը՛դ է՝ որ կը ծընի:  
 Օ՛ն, շրդթաներուդ սև օղակներն անիծապարտ  
 Պիտի փըշըրներ խըլելով կարմիր շանթերն ամպրոպներու,

Եւ զուն պիտի ծընիս մոխրններէդ, իբրեւ փինիկ,  
 Լուսավարս Աստուածունհին մեր Անցեալի մահաններուն՝  
 Ուր առտըւան կը պաշտուէր կենսաբեր լոյսը հրաւառ:  
 Ելի՛ր, կը սպասենք զբրան առջեւ մեծ Յոյսին,  
 Ու մեր կուրծքերն իբրեւ վահան թըշնամական զընդակներուն:  
 Մեր կեանքէն վե՛ր, մեր յոյսերէն, երազներէն դո՛ւն միայն կաս  
 իբրեւ խորան պաշտամունքի, որպէս կըրակ և ատրուշան՝  
 Ու տակաւին կողերուդ մէջ պիտ' ըսկըսի բոցավառի...  
 Օն, հըսկաներն Արուեստին, իրենց զանկերն ոսկեծորան  
 Պիտի պարպեն հոգիիդ մէջ իբրեւ թասեր ճառագայթի,  
 Պիտ' ըլլաս մեծ ու գեղեցիկ, հըզօրագոյն, իբրեւ հանճար: —  
 Ելի՛ր, պատուանդանէն պարզէ՛ ծալքերը զըրօշին՝  
 Զոր յաւիտեան պիտի բըռնենք վե՛ր, Աստղերուն և Արեւին...  
 Օն, չե՛ս լըսեր, հիմին վըրայ կըռանիթէ կը քանդակեն  
 Աղամանդեայ մուրճերով քանդակագործ նոր աստուածներ  
 Հետեալ խօսքը ոսկետառ, «ո՛վ Հայրենիքն Ազատութեան...»

ԱՐՄԷՆ-ԵՐԿԱԹ

«Հայրենիքիս դափնները»  
 (Անտիպ)

## ԱԶԳԱՅԻՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄԸ<sup>1</sup>

Ս. Խաչի Ներքողը եւ Խաչի Շարականները.  
 Թէոդորոս Քուծեանուր եւ Սամսէ կաթու  
 դիկոս

Ծայրայեղ յունաբանութիւն մը՝ յատ-  
 կանիչը կը կազմէ Քոթենաւորի զրու-  
 թեանց: Իր սակաւաթիւ երկերու ընթեր-  
 ցումը այն տպաւորութիւնը կու տայ մեզի,  
 թէ անոնք ճեմական դպրոցի մը բեմէն  
 արտասանուած են, հաւատացեալ աշա-  
 կերտներու ակումբի մ'առջև՝ իբրեւ գոր-  
 ծադրական օրինակներ իր վարդապետա-  
 կանին:

Խաչի Ներքողանը՝ իր մատենագրա-  
 կան արտադրութեանց հրաշակերտն է:

Աստուածաշունչի երկար ընթերցումներու  
 ուրոնացած խորհրդածութիւններու ար-  
 դիւնքն է որ կը նուիրէ Ս. Նշանին. «Այս  
 քնդ իմոյ արտադրութեան քանից պտուղ,  
 ո՛վ աստուածային ստար նշան՝»: «Քանզի  
 շորչ եկեալ ի խորհրդոյս անդաստանի մտաց  
 իմոց, իբր ի չընաղ և ի սքանչերտեսս աս-  
 տուածատունէ դարստատանաց, քաղեցի ըստ  
 իւրաքանչիւր մարգարեական ոստոց զերեւալ  
 պտուղն կենդանութեան ի քնդ արքերեւոյ՝»:

Խաչափայտի՝ դարերու պատմութեան  
 մէջ, կատարած գործունէութեան դիւցազ-  
 ններութիւնն է որ կը յօրինէ. և անոր  
 վրայ՝ ապերախտ մարդկութեանէն բեւեռեալ  
 արարչի մը ստուերանկարին մէջ՝ կարծես  
 իր անցելոյն ցուցադրութիւնը կ'ընէ մեզի:

1. Տես Բազմավէպ էջ 374.
2. Ներքողան ի Ս. Խաչի Աստուածընկալ. վէնե.
- տիկ Ս. Ղազար 1833.
3. Ներքող. էջ 170.
4. Ներքող. էջ 171.